

Printre alte „Romanii” europene mai avem și „Romanija”, care este o regiune din Bosnia, situată la 30 km și la nord-est de capitala Sarajevo. Nu numai că este o regiune întinsă, dar este și cea mai mare din Republica Srpska, partea de federație a Bosniei locuită majoritar de sârbi ortodocși. După ce un posibil călător străbate spectaculoasele chei ale râului Mojalka, pe drumul ce leagă Sarajevo de Belgrad, privirea îi este cucerită de o zonă cu munți de înălțime medie: sunt Munții Români. Aici călătorul nostru poate trage la hanul numit Rumanski Bar, în apropierea unui panou pe care scrie în engleză: „Welcome to Romanija”. Român fiind, nu ai cum să nu te întrebi mirat dacă nu cumva privirea îți joacă feste sau dacă chiar te afli în cea de a doua Românie de pe glob.

Romanija din Bosnia este locuită de Vlahi/ Rumâni sau Morlaci, ciobani care vorbesc o limbă română veche, similară potrivit studiilor, celei vorbite în România prin secolele X-XI. Stanko Guldescu (istoric; 1908 - 1990) a scris că vlahii sau morlacii au fost o populație de păstori care vorbeau o limbă latină, au trăit în Balcani în vremea romanilor și au fost menționați de cele mai vechi cronicile croate. Vlahii din Balcanii de Vest sunt urmașii Imperiului Roman de Răsărit. În secolul al VII-lea, slavii și avarii au năvălit decisiv ocupând unele provincii balcanice ale imperiului. Slavii migratori au distrus orașe romane și prin ferocitate au determinat retragerea locuitorilor autohtoni (numiți vlahi de către slavi) în zonele împădurite sau muntoase.

Bosnia și Herțegovina este un stat preponderant muntos, iar zonele împădurite acoperă aproape 50% din teritoriu, așa că acest spațiu a fost un mediu prielnic pentru vlahi. Primele mențiuni despre morlaci (vlahi) apar în documente bosniace înainte de apariția turcilor în spațiile sârbești și bosniace. Silviu Dragomir (academician român; 1888 - 1962) a scris despre vlahii din valea râului Cetina și despre familia vlahilor Nelipiți (Nelipici) care stăpâneau cetățile Knin, Pocitelj, Srb și Unac în 1345, în timpul regelui Ludovic. Urmașii familiei Nelipiți au lăsat o parte din proprietăți lui Nicolae Frankapan, comite de Veglia, prin înrudire. Un succesori al familiei Frankapan s-a intitulat „Cneaz al Vegliei, Modrussei, Cetinei și Clissei” și „Ban al Dalmației și Croaților”. Proprietățile Nelipiților și ale Frankapanilor au fost acaparate de regele Ungariei, atunci când aceste familii nu au mai avut succesori pe linie bărbătească. Participarea vlahilor la lupte l-a determinat pe Frankapan să le reconfirme în scris „Legea vlahilor” în 1436, care acorda privilegii acestora.

Vlahii din Croația au căpătat astfel o anumită autonomie, întâlnită și în alte ținuturi locuite de aceștia. Documentele croate amintesc deseori pe vlahii regali (Volahi regni nostri Croatie sau Olahus regalis în limba latină) din preajma cetăților Knin, Vrhrika și Ostrovița (cetăți între Split și Zadar), care erau supuși ai regelui Ungariei și sub jurisdicția banului croat din Knin. Morlacii (vlahii) au fost documentați și în regiunea Lika de la nord de Knin. În 1433 cnejii și vătafii vlahilor iscăleau un document prin care acordau privilegii bisericii Sf. Ioan din Lika, situată aproape de Medak, o zonă locuită de vlahi.

Ținutul situat la vest de Velebit și numit Podgorje era în secolul al XIV-lea plin de vlahi, numiți de

venețieni morlaci. Din acest motiv, ținutul Velebitului era numit Morlacca, iar marea spre insulele din față „canale de la Morlacca”. Vlahii/morlacii au fost menționați în documente și în zonele Vinodol, Kastav și insula Krk. În secolele XVII-XVIII exista o populație vlahă/ românească numeroasă în regiunea apropiată de Serbia, mărginită de orașele Pozega, Pakrac și Krievac, numită Vlahia Mică, iar centrul acestei comunități era la Kraljeva Velika.

Vlahii/morlacii au lăsat un patrimoniu interesant: monumentele funerare cu decorațiuni din Dalmația și Herțegovina (stecci în limba sârbă). Zona este fascinantă, cu sate montane presărate icicolo, din care răsar case mari cu până la 2 etaje, unele pierzându-se pe culmile muntoase ale Dinaricilor. Potrivit lui Varlam, proprietarul hanului „Rumanski”, până în 1990, în perioada lui Tito, localnicii nu aveau voie să spună că sunt Români. Li se repeta că Romanija și România nu au nimic în comun. Cine spunea altceva era arestat și putea primi chiar și 10 ani închisoare. Acum sunt mândri de faptul că vorbesc „limba română” și iubesc România, pe care o vizitează destul de des. Principalele orașe cuprinse în ținutul Romanija sunt Pale (capitala Republicii Srpska), Sokolac și Han Pijesak.

În prezent, în Bosnia a rămas această mică regiune istorico-geografică, numită Romanija, ca unică mărturie importantă a prezenței neolatine a valahilor (numiți „vlasi” de bosniaci) în zonă. De fapt, această regiune bosniacă își trage numele încă din Evul Mediu când a fost locuită în principal de populații neolatine, care au supraviețuit în această zonă muntoasă invaziilor barbare din secolul al VIII-lea. Limba latină vorbită în Imperiul Roman de Răsărit a evoluat mult în Balcani în Evul Mediu timpuriu ajungând o limbă neolatină, numită uneori și protoromână.

Din protoromână a evoluat apoi româna și aromâna. Vlahii din Balcanii de vest vorbeau o limbă asemănătoare limbii române. Vlahii erau creștini, fiind urmași ai Imperiului Roman de Răsărit în care creștinismul era religia oficială. Istoricul și profesorul universitar Stelian Brezeanu (1941 - 2022) a arătat că Stari Vlah (Vlahia veche) este un toponim care atestă prezența elementului romanic în Bosnia și Herțegovina încă din Evul Mediu.

Acesta era un teritoriu acoperind porțiuni din Herțegovina, Muntenegru și Serbia, remarcându-se zona munților Romania (Romanija) din apropierea actualului oraș Sarajevo. Numeroase nume vlahice au fost menționate în diverse documente medievale în ciuda slavizării, precum: Banjan, Balac, Bilbija, Boban, Bokan, Banduka, Bencun, Belen, Bender, Besara, Bovan, Čokorilo, Darda, Doman, Drečo, German, Gac, Gala, Jarakula, Kalin, Kešelj, Keser, Kočo, Kalaba, Kokoruš, Kosor, Lopar, Macura, Mataruga, PaĐen, Palavestra, Punja, RiĐan, Šola, Šolaja, Šabat, Šurla, Šatra, Škipina, Špira, Tubin, Taor, Tintor. Există de asemenea și multe toponime vlahice: Vlastic, Vlaško Brdo, Stari Vlah, Vlasina, Vlaninja, Vlahinja Planina; Vlahov Katun, Valakonje, Vlahoni, Vlaškido, Vlaški, Vlastic, Vlase, Vlasi, Vlasotince, Novovlase, Vlaška Draca, Vlaška, Vlasi etc. Mužić, Ivan (1934 - 2021) - „Vlasi u starijoj hrvatskoj historiografiji” (în Croația). Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika.

Karl Kaser (istoric austriac; 1954 - 2022) a publicat și o hartă a familiilor medievale extinse de vlahi din Bosnia și Herțegovina. După slavizare, vlahii au avut de îndurat și islamizarea, în urma ocupării Bosniei și Herțegovinei de către turci. Un factor care a înlesnit islamizarea a fost sistemul de recrutare a băieților (devșirme) din rândul populațiilor creștine pentru corpul de armată al ienicerilor. Islamizarea vlahilor a cuprins doar o parte a vlahilor din Bosnia și Herțegovina și a avut drept posibilă cauză sărăcia și discriminarea creștinilor. O altă parte a vlahilor, care a trăit în zonele catolice de lângă Dalmația a trecut la catolicism, dar într-un număr mult mai redus. Biserica ortodoxă din Bosnia și Herțegovina, aparent considerată sârbă, era de fapt biserica vlahilor sârbizați.

După istoricul și traducătorul croat Nenad Moacanin (n.1949), națiunea bosniacilor este formată din musulmani (majoritatea fiind vlahi), ortodocși (aproape toți fiind vlahi) și catolici (o mare parte fiind vlahi). Vlahii musulmani au uitat limba maternă, dar au continuat să vorbească limba sârbă, la fel ca

și vlahii ortodocși și vlahii catolici. Preponderența vlahilor în Bosnia și Herțegovina și în Dalmația a fost susținută și de filologul sârb Vuk Karadžić (1787 - 1864). Ilona Czamańska (n.1951), istoric de origine poloneză, a scris că „majoritatea sârbilor din Republica Srpska din Bosnia modernă sunt de origine vlahă, la fel ca majoritatea populației din Bosnia și Herțegovina în general”.

Czamańska a adăugat: numărul mare al vlahilor din Balcanii de vest a dus la: făurirea națiunii sârbe prin intermediul vlahilor; făurirea națiunii bosniace prin intermediul vlahilor; făurirea națiunii croate cu contribuția vlahilor catolici și ortodocși. Serbia a fost populată în Evul Mediu de vlahi. Vlahii din Serbia septentrională se numesc români și locuiesc în Timoc, Banat și Voivodina. În sudul Serbiei încă mai trăiesc aromânii, numiți „cinciari” în limba sârbă.

Despre ștergerea din memoria bosniacilor a cuvântului „vlah”, sau cum vlahii bosniaci au devenit sârbi bosniaci, sunt câteva explicații date de către istoricii sârbi. Istoricul Vladislav Skaric (1869 - 1943) a scris că în acest scop au militat în special unele societăți secrete naționaliste sârbe din Sarajevo. Aceste organizații au fost fondate de preoți sârbi la care au aderat comercianți și profesori sârbi. Principalul obiectiv al naționaliștilor sârbi era înlocuirea în nomenclatura etnică utilizată în Bosnia, dar și în Serbia, a cuvântului vlah cu cuvântul sârb. Un scop ascuns al acestor organizații era promovarea pretențiilor teritoriale ale Serbiei în Bosnia.

Un alt naționalist sârb, Vasa Pelagic (1833 - 1899), a dat instrucțiuni profesorilor de etnie sârbă din Bosnia să stimuleze elevii și studenții vlahi să utilizeze cuvintele sârb bosniac în loc de vlah bosniac în definirea lor etnică. De asemenea în piețe și târguri au fost răspândite pliante care susțineau că vlah e un termen disprețuitor și că locuitorii trebuie să utilizeze numai numele de sârb. Ecourile acestor campanii se resimt și astăzi în lucrările unor istorici din țările din fosta Iugoslavie, care încă mai susțin că vlah este un termen peiorativ. În 1991-1992 a existat așa-numita Regiunea sârbă autonomă Romanija („Srpska autonomna oblast Romanija”), o regiune autonomă creată de sârbi, care a fost o parte a republicii sârbilor bosniaci în timpul Războiului din Bosnia din 1995-1996. Din noiembrie 1991, această regiune a fost extinsă prin adăugarea zonei sârbe din Birac (situată în jurul orașului Vlasenica) și pusă sub președinția lui Drago Blagojevic, iar, până în 1992, a fost încorporată în republica sârbă existentă în prezent în Bosnia.

În timpul Războiului din Bosnia din 1996, regiunea Sarajevo-Romanija a fost înființată administrativ, ca una dintre cele 7 regiuni ale Republicii Srpska și care este situată în estul Bosniei. Orașul Vlasenica de aici, unul dintre cele mai mari din regiune, a fost unul dintre centrele principale ale „Vlasilor” (de unde și-a luat numele). Scriitorul sârb bosniac Ivo Andrić (laureat al Premiului Nobel pentru literatură în 1961; 1892 - 1975) menționează în romanul „E un pod pe Drina...” (1945), că în epoca medievală mercenarul sârb Baba Novac (de fapt vlah) a haiducit pe teritoriul Romanije din Bosnia, la fel ca și fiul său, Gruia, înainte să intre cu armata sa de haiduci sub comanda domnitorului Mihai Viteazul, în lupta sa antiotomană din Țara Românească.

Românița era locuită de vlahi, de rumâni sau morloci, de ciobani care vorbesc o limbă română veche, potrivit studiilor, similară celei vorbite în țara noastră prin secolele X-XI. O limbă conservată în aceste zeci de sate de către păstori, urmași, de fapt, ai primilor daci, colonizați de romani (?). Fac parte din ramura istroromânilor, populații vorbitoare de limbă română veche, care se întind din Slovenia, prin Croația și Bosnia, spre Macedonia. Portul tradițional al acestora este o combinație între cel al moșilor și cel al macedonenilor, iar în limba curentă predomină „r”-ul. Românița din Bosnia este fascinantă, are zeci de sate montane care se pierd pe culmile muntoase ale Dinaricilor.

Cei de aici au construit și o mănăstire a Sfântului Gheorghe, și reprezintă una din cele mai respectate comunități din Republica Srpska. În Pale există și un club de fotbal cu numele de F.K. Romanija. După creștinarea slavilor a început un proces de asimilare a vlahilor din Balcanii de Vest. Vlahii slavizați au participat activ la făurirea principatului Zeta (din nordul Muntenegrului de astăzi)

și a principatului Hum (Zachlumia din Herțegovina). Zeta a fost condusă o perioadă de o familie de origine vlahă (Balšić, Balša). În Principatul Hum, vlahii au ajuns să fie bogați în urma comerțului cu produse rezultate din activitățile pastorale, dar și din cărăușie. Bogăția le-a permis ridicarea unor monumente funerare deosebite.

După ocuparea Bosniei, turcii i-au numit pe vlahii localnici „caravlahi”, negrul „cara” simbolizând nordul în limba turcă. (Ela Cosma, 2008. Vlahii Negri. În: „Silviu Dragomir despre identitatea morlacilor”. Cluj Napoca: Editura Universității din Oradea. p. 124). Turcii deosebeau în acest fel vlahii din Grecia față de cei din Bosnia și Dalmația. Vlahii slavizați au fost apoi islamizați în timpul ocupației turcești. Au scăpat de islamizare vlahii din Dalmația, care erau numiți morlaci de către italienii dalmațieni, prin traducerea numelui caravlah în greacă și apoi italiană: maurovlah/morovlah/morlacchi. Procesul de desnaționalizare al caravlahilor/morlacilor și de asimilare apare și din transformarea sensului cuvintelor vlahi și morlaci care, din a doua jumătate a secolului XVI, nu mai desemnează naționalitatea. Anumite familii sârbești (probabil și vlahii slavizați) treceau drept vlahi, deoarece termenul nu mai însemna naționalitatea, ci modul de viață transhumant, opus celui de agricultor. În Dalmația, vlah înseamnă țaran; același sens, de țaran slav îl are și cuvântul morlac, până în sec. al XIX-lea.

Chiar și orășenilor de origine latină din Dalmația li se spune de către populația slavă vlasi. Mahomedanii din Bosnia îi numesc vlahi pe creștini, mai ales pe țărani creștini, iar croații catolici îi numeau vlahi pe sârbii ortodocși refugiați în Croația și Slavonia (Silviu Dragomir - „Vlahii și morlacii. Studiu din istoria românismului balcanic”, Ed. Imprimeria Bornemisa, 1924, p.82-91). Tot în Bosnia trăiesc și țigani români emigrați din Țările române.

Țigani români din Bosnia sunt urmașii băieșilor fugiți din robie în secolele XV-XVII. Țigani încă mai vorbesc limba română și pretind că sunt caravlahi. Ca propunere de păstrare a acestor izvoare ce atestă prezența vlahă în Balcani ar trebui ca sub egida Academiei și Guvernului să se treacă la o înregistrare a tuturor localităților și zonelor unde au fost și sunt încă înregistrați români, ca populație veche, eventual autohtoni, în afara granițelor de azi ale României și ale Republicii Moldova, pentru că altfel, dragostea pentru străvechiul pământ al României o vor cânta sârbii sau slavii.

Conf. Univ. dr. George V Grigore